

Az első jelentős hazai Kafka-rendezés. Szikora János: *A per*, 1978

SZILÁGYI ZSÓFIA EMMA

Az előadás adatai

Cím: *A per*; *A bemutató dátuma:* 1978. november 24.; *A bemutató helyszíne:* Pécsi Nemzeti Színház; *Rendező:* Szikora János; *Szerző:* Franz Kafka; *Fordító:* Szabó Ede; *Dramaturg:* Morcsányi Géza; *Díszlettervező:* Rajk László; *Jelmeztervező:* Nagy Katalin m.v.; *Zenei szerkesztő:* Mártha István m.v.; *Társulat:* Pécsi Nemzeti Színház; *Színészek:* ifj. Kőmíves Sándor (Josef K.), Bókay Mária (Grubachné), Németh Nóra (Bürstner kiasszony), Faluhelyi Magda (Montag kisasszony), Győry Emil (Őr), N. Szabó Sándor (Őr), Fekete András (Vesszőző), Lukács József (Felügyelő), Dávid Kiss Ferenc (Igazgatóhelyettes), Faludy László (Vidéki nagybácsi), Kovács Dénes (Huld ügyvéd), Sólyom Kati (Leni), Garay Róbert (Káplán), továbbá Vizi György, Katona János, Galambos György, Csutor Zsuzsa, Nagy Éva, Takács Gyula, Berci János, Kovács László, Mészáros Antal.

Szikora János Kafka-rendezésével, Déry *Óriáscsecsemőjének* színrevitelét követően úgy tűnt, a Pécsi Nemzeti Színház Paál István távozása után is stabil helyet biztosít a neo-avantgárd színházcsinálásnak, egyfajta ellenkultúrának. Arra, hogy a hivatásos színház amatőr alkotót alkalmazzon, Paál¹ vendég-

¹ Paál 1968-ban sikertelenül felvételizett a Színház- és Filmművészeti Főiskolára, miközben (1960 és 1975 között) a Szegedi Egyetemi Színpad tagja és vezetője volt. Miután onnan eltávolították, egy ideig művészeti szaktanácsadóként dolgozott az Universitasnál, ahol két előadást is rendezett. Vö. MAGYAR Fruzsina és DURÓ Győző, „Beszélgetés

rendezőként történő pécsi foglalkoztatása (1975),² majd szerződtetése előtt nem volt precedens.³ Nógrádi Róbert, a Pécsi Nemzeti Színház igazgatója vélhetően nem szerezhette volna érvényt döntésének Aczél György engedélye nélkül,⁴ ahogy Szikora sem rendezhette volna meg anélkül – a rendező által csak a „legrenitensebb magyar avantgárd darabnak”⁵ hívott – *Óriáscsecsemőt*. 1969-ben, Szegeden egy amatőr alkotó, 1978-ban, Pécsen viszont egy végzős főiskolai hallgató rendezte meg Déry Tibor darabját.⁶ Pécsen azonban nem csupán annyi történt, hogy a hivatásos színház lehetőséget adott előbb egy amatőr (Paál), majd egy hivatásos (Szikora) fiatal színházcsinálónak.⁷ Sokkal inkább arról van szó, hogy a hivatalos vidéki színház az 1970-es évek végére vállaltan nyitottabb, kísérletezőbb lett, feladta a „stilisz-

---

Paál Istvánnal”, *Színház* 11, 10. sz. (1978): 32–35.

² „Váratlan fordulat volt, amikor a Pécsi Nemzeti Színház – elsősorban a színház vezetőinek személyes felelősségvállalása és rugalmassága következtében – amatőr rendezéseim alapján meghívott vendégként rendezni” – mondta Paál István. Uo., 32.

³ BARTA András, „A mai magyar színházról – tíz tételben: Beszélgetés Szikora Jánossal”, *Mozgó Világ* 12, 5. sz. (1986): 103–112., 105.

⁴ REGŐS János, „Úgy döntöttem, hogy rendező akarok maradni: Szikora Jánossal Regős János beszélget”, *Szcenarium* 3, 9. sz. (2015): 65–83., 73.

⁵ Uo.

⁶ KOLTAI Tamás, „Évadok után, évadok előtt”, *Színház* 11, 9. sz. (1978): 1–4, 2.

⁷ Uo.

tikai egyhangúságot”.⁸ Azaz kezdte elvetni a „megnyugtató, szép, harmonikus előadások” eszményét, helyet adva a „diszharmonikus, nyugtalan, s nem mindig »esztétikus« valóság”⁹ reprezentációjának.

Nógrádi Róbert¹⁰ Pécsen 1962-től olyan színházat igyekezett megvalósítani, amelynek műsorpolitikája a közönségigény kielégítése mellett egyre inkább a sokszínűsége, a merészebb, szabálytalanabb darabokra és a még nem feltétlenül kikristályosodott stílusokra is nagy hangsúlyt fektetett, amit volt, aki túlzott eklektícizmusnak vélt.¹¹ Nógrádi nem egy erős igazgató-főrendezői elképzelés következetes megvalósításában látta a színház feladatát (mint Szolnokon Székely Gábor), hanem azt vélte ideálisnak, ha többféle színházi eszmény képviselteti magát, amelyet az ízlésben különböző, a fő kérdésekben azonban egyetértő rendezők biztosítanak.¹² A pécsi színház – műsorpolitikája révén – a hetvenes éveknek afféle „bezzegszínházává” kívánt válni,¹³ ahol olyan darabokat mutatnak be, amelyeket – mind a szer-

zőket, mind a műveket – „fővárosi színház is vállalna”,¹⁴ s ahol olyan, kiemelt szakmai figyelemben részesített alkotók dolgoznak, mint Paál vagy Szikora. Az *Óriáscsecsemő* első hivatásos színházi premierjéről Szikora 1980-ban úgy nyilatkozott, mint addigi leg-sikeresebb munkájáról, amelyben a rendkívül személyes megnyilatkozás lehetősége „az előadás indulati töltését is áthatotta”, így a rendezést az „a düh táplálta, amely a tehetetlenségi érzésből származott.”¹⁵ Ez a „düh fűtötte” lendület¹⁶ vitte el következő pécsi rendezéséhez, *A perhez* is, amely ismét egy ígéretes színházi évadban került bemutatásra. A Pécsi Nemzeti Színház is komoly lépéseket tett azon az úton, amelyen a szolnoki, a kaposvári és a kecskeméti színház néhány évvel korábban elindult.

A *Pernek* helyet adó 1978/79-es pécsi színházi évadról alkotott kép végeredményben vegyes lett. Nánay István Nógrádival folytatott évadértékelő interjúja rávilágít arra, hogy miközben „radikális változássorozat kezdődött a magyar színházi életben, [...] ezek Pécsen csak részben érintették.”¹⁷ Noha kimutathatók voltak erős művészi ambíciók is Pécsen – Szikora szerződtetése mellett Spiró György első drámájának, *A nyulak Margitjának* ősbemutatója és Weöres Sándor *A holdbéli csónakos* című művének színrevitele –, Nánay szerint a „művészi megtorpanás kétségtelen jelei voltak tapasztalhatók”.¹⁸ Pé-

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ Nógrádi Róbert Szolnokon kezdte vidéki pályafutását, ahol olyan darabokat rendezett, mint Gorkij *Kispolgárokja* (1957) és Steinbeck *Egerek és emberekjének* (1957) színpadi adaptációja. Ma már aligha figyelünk föl a darabválasztásban rejlő minőségérzetre, pedig erről tanúskodik az évadban kötelező szovjet darabnak egy kiváló Gorkij-drámával való kiváltása, illetve a Steinbeck-mű első vidéki színházi bemutatása az 1957-es Madách színházi premier után négy hónappal.

¹¹ NÁRAY István, „A közönség szolgálata és nyitottság: Beszélgetés Nógrádi Róberttel, a pécsi Nemzeti Színház igazgatójával”, *Színház* 12, 9. sz. (1979): 33–35, 34.

¹² Uo.

¹³ CZÍMER József, „Nógrádi Róbert emlékezete”, *Film Színház Muzsika* 33, 29. sz. (1989): 6–7, 7.

¹⁴ Uo.

¹⁵ „Ez a düh abból a tehetetlenségi érzésből származott, amely – saját korosztályom fokozatos elhülyülését látva – az évek során elhatalmasodott rajtam.” GERVAI András, „Az éhezőművész nem megy el... Beszélgetés Szikora Jánossal”, *Mozgó Világ* 6, 12. sz. (1980): 74–79., 75.

¹⁶ GERVAI András, „Beszélgetés Szikora Jánossal: »Nékem cselekednem kell...«”, *Film Színház Muzsika* 29, 18. sz. (1985): 8–9, 8.

¹⁷ NÁRAY, „A közönség szolgálata...”, 33.

¹⁸ Uo.

csett ekkoriban öt tagozat működött párhuzamosan: opera, operett, próza, báb, gyerekínház. Az 1978/79-es évad a legkülönbé-
 lébb darabokat állította egymás mellé, rop-
 pant széles közönségigény kielégítését meg-
 célozva. A nagyszínházba tömegeket vonzó
 komédia (*Dundo Maroje*, r. Hules Endre) mel-
 lett találunk közkedvelt magyar színdarabot
 (*A néma levente*, r. Szegvári Menyhért), bo-
 hózatot és gyerekdarabot (*Nyitott ablak*, r.
 Giricz Mátyás m.v.; Sólyom Kati gyerekmű-
 sora), a kötelező szovjet darab (*Szerelvény a
 hátszágba*, r. Galina Volcsek, a moszkvai
 Szovremennyik Színház vezetője), mellett
 operettet (*Viktória*, r. Sík Ferenc) és daljáté-
 kot (*Háry János*, r. Sík Ferenc), valamint
 balettműsorokat (*Beethoven VI.-VII. szimfó-
 niája*, r. Eck Imre; Mozart *Don Giovannijának
 felújítása*). Ezeken túlmenően olyan rétegdar-
 abok is helyet kaptak, mint *A per*, Strind-
 berg *Álomjátéka* (r. Konter László), Weöres
 Sándor *A holdbéli csónakosa* (r. Sík Ferenc),
 Spiró Györgytől *A nyúlak Margitja* (r. Konter
 László), Sükösd Mihály *A kívülálló* című gro-
 teszk tragédiája (r. Katona Imre m.v.), László-
 lóffy Csaba *Nappali virrasztása* (r. Sík Fe-
 renc), továbbá korlátozott előadásszám-
 ban Beckett *Az utolsó tekercs* című monodrá-
 mája (r. Szikora János), miközben a színház „házi-
 szerzői”, Illyés Gyula és Hernádi Gyula kima-
 radtak a programból. Nógrádi elismerte, hogy
 az 1978/79-es évad látogatottság szempont-
 jából valóban kevésbé volt sikeres, amelynek
 okát elsősorban abban látta, hogy túl sokat
 adtak (az ő szavaival élve) „költői színház-
 ból”, s túlzásnak ítélte *A per*, az *Álomjáték* és
A holdbéli csónakos egymás után való műsor-
 ra tűzését,¹⁹ pedig egy korábbi interjújában
 még Pilinszky János és Mándy Iván egy-egy
 darabjáról is említést tett.²⁰ Az igazgató
 azonban a nehézségek ellenére is elkötele-

zett maradt a pécsi színház hosszútávú mű-
 vészi ambíciói mellett, még ha a tagozatosság,
 a műfaji és stílusbeli sokszínűség a későbbi-
 ekben nem is segítették a markáns profil ki-
 alakítását. E „profiltalanságot” tükrözik az
 1978/79-es évad felemás eredményei is, még
 ha a pécsi színház a kortárs magyar dráma
 bölcsőjeként élt is a színházi köztudatban.²¹

A „színészi munka megújítása” érdeké-
 ben Nógrádi létrehozott egy stúdiót, amely-
 nek élére Szikora Jánost nevezte ki,²² akinek
 vágya, a közös világszemléletű alkotóközös-
 ség létrehozása, ily módon teljesülni lát-
 szott: „A színházi lét csak együttesben kép-
 zelhető el,”²³ amelyet „egy közös világszem-

²¹ „1982-ben Szegvári Menyhért lett a veze-
 tő rendező, 1985-től pedig főrendező. Két év
 múlva azonban lemondott posztjáról, s egy
 nyilatkozatában arról panaszkodott, hogy a
 színháznak túl sok igényt kell kielégítenie
 ahhoz, hogy igazán önálló arculata lehessen,
 ám elismerte, hogy nem sikerült kiaknázni a
 társulat többarcúságából fakadó lehetősé-
 geket, nem jöttek létre speciális műfajú pro-
 dukciók.” NAGY Imre, „A Pécsi Nemzeti Szín-
 ház prózai bemutatóinak krónikája 1949-
 1995”, in *Száz pécsi évad*, szerk. BEZERÉDY
 Győző, SIMON István és SZIRTES Gábor, 57–84
 (Pécs: Pannónia Könyvek, 1995), 76. 1989-
 ben azonban épp Szegvári mutatott rá a
 Nógrádi sírjánál mondott búcsújában, hogy
 az igazgató „hány olyan darabot mutatott
 be, amely tabunak számított, és ha nem lett
 volna a gazdag magyar program, nem is mu-
 tathatta volna be.” CZÍMER, „Nógárdi Ró-
 bert...”, 7.

²² NÁRAY, „A közönség szolgálata...”, 35.

²³ Szikora későbbi, az egeri Gárdonyi Géza
 Színházról való távozása is annak tudható
 be, hogy nem sikerült egy erős, saját társulat
 létrehozása. Vö. „[Szikora] tavasszal döntött
 a távozás mellett, amikor megbizonyosodott
 arról, hogy a kezdeti reményekhez képest,
 az önálló társulat megalapítása húzódik-
 halasztódik.” BOGÁCSI Erzsébet, „Végre meg-

¹⁹ Uo., 34.

²⁰ ZÉTÉNYI Lili, „Koncentrikus körök? Beszél-
 getés vidéki színházi vezetőkkel”, *Színház* 11,
 10. sz. (1978): 3–8, 2.

lélet, nyelv kapcsol össze”,²⁴ mondta Szikora, aki Ruszt József példáját tartotta szem előtt: olyan társulat létrehozását, amely „magában hordozza a permanens fejlődést”.²⁵ A pécsi stúdióban kezdetét vehette volna egy olyan színházi műhelymunka, ahol a rendező kvázi pedagógiai tevékenységet is folytat, és a színésznevelés bázisává teszi munkája helyszínét, a kialakított kollektíva tagjai között pedig szoros összetartás alakul ki, ami kikezdi azt a rendet, hogy a tehetséges fiatalok, amint vidéken bizonyítottak, budapesti színházakhoz szerződnek. Továbbá egy olyan rendezőközpontú színház is elindulhatott volna, amely konkrét arculatot ad a pécsi színháznak. Visszatekintésében P. Müller Péter (is) a színészrendezők túlsúlyában látja annak okát, hogy a pécsi színház kritikai elismertsége is mindinkább csökkent.²⁶

---

gyökerezni. Beszélgetés Szikora Jánossal”, *Magyar Nemzet*, 1986. aug. 23., 9.

²⁴ HOLY Angéla, „A színház olyan konyha, ahol nem konzervből főznek”, *Könyvhét*, 2000. febr. 24., 9.

²⁵ RÓNA Katalin, „Katedrálisokat kell építenünk: Találkozás Szikora Jánossal”, *Film Színház Muzsika* 31, 24. sz. (1987): 8–9, 8.

²⁶ „Ezt a korszakot, ahogy P. Müller [Péter] rámutatott, a színészrendezők túlsúlya jellemezte (Szegevári, Vas-Zoltán, Jeney), ami az előadások színészcentrikusságát vont maga után. A játékstílus továbbra is az irodalmiság jellemezte, vagyis az *előadott szöveg* állt az előtérben. Ez a látványvilág háttérbe szorulásával járt. P. Müller Péter joggal vetette fel, hogy mivel a színház megújulása a hatvanas évektől elsősorban nagy rendezőegyéniségekhez kapcsolódik, a színészcentrikusság elvének egyoldalú dominanciája, a kétségtelen eredmények, a rangos egyéni teljesítmények ellenére, az elavulás veszélyével jár. Bizonyra ez is szerepet játszik abban a tényben, hogy a Pécsi Nemzeti Színház kritikai elismertsége ebben

Szikora már főiskolai évei alatt kitűnt az ottani mesterek színházi elképzeléseitől erősen elűtő formanyelvével,²⁷ hiszen az avantgárd és amatőr színházi gondolkodás alapjaiban határozták meg a színházeszményét. Paállal szemben Szikora felvételt nyert a Színház- és Filmművészeti Főiskolára, ám korábban, joghallgatóként ő is az amatőr szcénából indult: a Brobo nevű társulat (1969–1974) tagjaként, amely „kifejezetten képzőművészeti performanszok irányába haladt”,²⁸ és egy sajátos színházi nyelv megteremtésén dolgozott, „ahol a szó, a hang, a gesztus és a zenei effektusok mellérendelő viszonyban állnak egymással, s úgy szerveződnek szinte szintaktikai rendszerbe.”²⁹ Szikora tehát a színpadi realizmus ellenében és a neoavantgárd szellemében hozott létre előadásokat. A performanszok, happeningek iránt való érdeklődésének³⁰ elmélyítéséhez az is hozzájárult, hogy 1973-ban, Wrocław-

---

az időben fokozatosan csökkent.” NAGY, „A Pécsi...”, 76–77.

²⁷ REGÖS, „Úgy döntöttem, hogy...”, 73.

²⁸ Uo.

²⁹ GERVAI András, „Az éhezőművész nem megy el... Beszélgetés Szikora Jánossal”, *Mozgó Világ* 6, 12. sz. (1980): 74–79., 75.

³⁰ „Az 1970-es években elkezdődtek olyan színházi mozgások, amikor megszűnésük után bekerültek a színház vérkeringésébe, tehát [...] a hivatalos magyar színházhoz képest valami annyira más felfogással [...] próbálunk itt színházat csinálni, hogy számunkra tulajdonképpen sorsdöntő, hogy számoljunk azzal a múlttal, ami elsősorban a ti tevékenységetek, illetve az a szellemi környezet, amiben a ti tevékenységetek létrejöhetett,”³⁰ mondta Szikora Bálint Istvánnak a Kassák Színházról az Artpool Stúdióban 1984. május 22-én zajlott kerekasztalbeszélgetésben. N. N., „Beszélgetés a Kassák Színházról 1984.04.22-én az Artpool Stúdióban”, *Artpool*, 1985. tavasz, 45, hozzáférés: 2024.10.22, <https://artpool.hu/Al/al11/KHS-1.html>

ban megnézte a *Petőfi-rockot* és megismerte Paál Istvánt, akivel később is szoros kapcsolatot ápoltak.³¹ Szikoránál a színházi előadás szokatlanul látványossá tétele³² „nem csupán egy dráma gondolati tartalmainak rutinszerű közvetítését”³³ célozta, és „az elemek ne[m] vagánykodó formarázást képvisel[tek].”³⁴

Mindezek tükrében nem véletlen, hogy Szikora első hivatásos színházi munkáihoz olyan alapot választott, mint Kafka világa. Szikorát a főiskolai évek kiváltképp nyomasztották, ezért utolsó főiskolai vizsgaelőadására olyan darabot keresett, amely (saját szavaival élve) ezt a „nyomottságot”, az akkori életérzését kifejezhette, így esett a választása Rózewicz Kafka nyomán írt, *Az éhezőművész elmegy* című darabjára.³⁵ A kritika észre is vette, hogy Szikorát „az emberi küszködés vereségei”³⁶ és „az emberi lét alapkérdései” foglalkoztatják, de mivel e „létkérdések, kisszámúak és egyszerűek, a művek megvalósításának mikéntje” kulcsfontosságú.³⁷

„Kafka hazai recepciója jelentős évtizedeket késett: amikor Nyugat-Európában már felfedezték, nálunk, a többi szocialista országhoz hasonlóan a marxizmus ideológiai

³¹ REGŐS, „Úgy döntöttem, hogy...”, 70.

³² „Az elsőbbség feltétlenül a látványé, a legfontosabb, hogy a szöveg megmozgassa a fantáziámat [...], e belső látvány sajátos belső mozizásra késztet, [...] számomra a szöveg önmagában semmit sem jelent,” – mondta Szikora. GERVAI, „Az éhezőművész...”, 74.

³³ MÁTYÁS Győző, „»Minő veszély, hogy az ember szabad!« A *Hamlet* győri előadásáról”, *Mozgó Világ* 8, 1. sz. (1982): 33–39, 33.

³⁴ MOLNÁR GÁL Péter, „Ántiszínház és antiszínház: Déry Tibor drámája Pécsen”, *Népszabadság*, 1978. máj. 31., 7.

³⁵ GERVAI, „Az éhezőművész...”, 75.

³⁶ TARJÁN Tamás, „Galambok: A *Rómeó és Júlia* a miskolci Nemzeti Színházban”, *Népszabadság*, 1984. febr. 8., 7.

³⁷ GERVAI, „Az éhezőművész...”, 74.

gyanakvása késleltette befogadását.”³⁸ A Rákosi-érában „még szó sem lehetett Kafkáról”,³⁹ az első magyar nyelvű Kafka-kötet 1957-ben látott napvilágot, és csak 1963-tól jelenhettek meg az író további művei,⁴⁰ „miközben kibontakozott a marxisták nemzetközi Kafka-vitája, amely a korábbi kategorikus elutasítást árnyaltabb és »megértőbb« állásponttal próbálta felváltani.”⁴¹ 1958-ban Lukács György kezdeményezte a Kafka-kérdés megvitatását, és elismerte az író tehetségét, sőt a „modern dekadencia” egyik legjelentősebb alakját látta benne, de a szocialista realizmus szellemében⁴² továbbra is elutasította a műveit, mint „a kapitalizmus közvetetett apologetikáját” szolgáló avantgárd, antirealista irodalmat.⁴³ Kafka 1963-tól magyarul megjelenő írásai mondhatni azonnal színpadra kerültek. Először a budapesti Irodalmi Színpad alkalmi műsorainak egyikében tűntek fel. Az írószövetséggel karöltve rendeztek Kafka-estet 1963. október 23-án az író születése nyolcvanadik évfordulójának emlékére, amelyen nemcsak Kafka-szövegrészleteket olvastak fel, de *A per* egyik jele-

³⁸ GYÖRFFY Miklós, „Kafka és Magyarország”, *Alföld* 59, 8. sz. (2008): 76–85, 79.

³⁹ Uo., 80.

⁴⁰ 1963-ban a *Levél Apámhoz* (ford. Szabó Ede), 1964-ben *A kastély* (ford. Rónay György), 1967-ben az *Amerika* (ford. Kristó Nagy István), 1968-ban *A per* (Szabó Ede). Uo., 80–81.

⁴¹ „Az ötvenes években a dogmatikus kommunista kultúrpolitika már csak azért is káros és tiltandó jelenségnek tekintette Kafka munkásságát, mert az egzisztencialisták »a maguk prófétáját« látták Kafkában.” Uo., 81.

⁴² A művészet feladata, hogy visszatükrözze a valóságot az emberen keresztül, ezáltal hozzájárulva az elidegenedett világ defetiszálásához. VÖ. FEKETE Kristóf, „Lukács Kafkát olvas”, *Magyar Filozófiai Szemle* 64, 2. sz. (2020): 155–175, 156–157.

⁴³ Uo.

netté formált részletét is előadták, továbbá Dr. Eduard Goldstücker csehszlovák Kafka-kutató is tartott előadást.⁴⁴ A kritika ugyan elismerte, milyen „nehéz vállalkozás” Kafka munkásságát színpadra alkalmazni, az előadást mégis „ösztvérnek” vélte, hiányolták az író személyes dokumentumait: leveleit, naplórészleteit, amelyek szerintük „segíthettek volna a Kafka életművében fellelhető homályok eloszlatásában.”⁴⁵ Három évvel később, 1966-ban, a budapesti Thália Színház zsebszínházi programjában mutatták be *A per* Jean-Louis Barrault és André Gide által írt színpadi adaptációját Gosztonyi János rendezésében.⁴⁶ Majd 1968-ban a Nemzeti Színház tűzte műsorára Kafka *Amerikájának* Max Brod-féle színpadi feldolgozását Örkény István fordításában, Marton Endre rendezésében. Ez utóbbi előadás megosztotta a kritikát: volt, aki a javára írta, hogy „híven szolgálja és hűségesen értelmezi a kafkai világot”,⁴⁷ és Marton Endre „nagyvonalú rendezése a látvány hangulati erejével, színekkel, mozgással, a beszédes díszlettel, a színpadkép kompozícióival pótolta a műfaji átültetés vérvesztését”.⁴⁸ Más azonban kifogásolta a lényegében realista megközelítést,⁴⁹ ugyanis Marton beolvastotta Kafkát egy olyan, alapjában véve realista színházi formanyelvbe, amelyet a Nemzeti Színházban akkoriban kísérleteztek ki Peter Weiss egyes darabjain. Habár a kritikusok respektálták hogy

„a szavak és a cselekmény mögöttes tartalmát [az előadás] a balett, a pantomim, a fények, a zene nyelvére lefordítva próbálta tolmácsolni”, és „nem a nehezen megfogható drámát hangsúlyoz[t]a, hanem az elbűvölő mutatvány lehetetlenségét keres[te]”,⁵⁰ összességében mégis „[e]lmaradt a kafkai víziók álomszerű jellegének az érzékeltetése is – vagyis a kafkai mű lényege”, s ami megvalósult, csupán „a chaplini kisember kiszolgáltatottságának groteszk története”.⁵¹ Kilencc évvel később Szikora János már korántsem az elidegenedés koncepciójának jegyében értelmezte Kafkát. Az Ódryn bemutatott *Az éhezőművész elmegy* című rendezése kapcsán ugyan „több volt a fanyalgás és az értetlenség, mint a lelkesedés”,⁵² mert vélhetően a közönség nehezen tudott mit kezdeni azzal a „hátborzongató bolondozással” (mint az egyik kritika is írja), amely a „lélegzetelállító és [...] a röhejes”⁵³ ellentétéből fakadt, mégis a több alkalommal zsúfolásig megtelt nézőtér⁵⁴ nem csak arról árulkodott, hogy Szikora „minden ellentmondásosságával együtt létrehozott egy elfogadhatóan jó produkciót”,⁵⁵ hanem arról is, hogy érdeklődés mutatkozik egy addig nem, vagy kevéssé tapasztalt színházi látásmód iránt.

Szikora főiskolai rendezése, *Az éhezőművész elmegy* és első közsínházi rendezése, az *Óriáscsecsemő* pozitív fogadása⁵⁶ után várható volt, hogy az újabb Kafka-mű nemcsak megfelelő kezekbe kerül, de jelentős szak-

⁴⁴ BARABÁS Tamás, „Az Irodalmi Színpad és az irodalmi színpadok: Szállj költemény”, *Népművelés* 10, 10. sz. (1963): 29.

⁴⁵ HORVÁTH György, „Két este az Irodalmi Színpadon: Franz Kafka-émlékest”, *Élet és Irodalom* 7, 42. sz. (1963): 8.

⁴⁶ N.N. „»Zsebszínház«”, *Esti Hírlap* 11, 236. sz. (1966): 2.

⁴⁷ N.N., „Therese és Karl”, *Hétfői Hírek*, 12, 22. sz. (1968): 6.

⁴⁸ LÉTAY Vera, „Kafka és a színpad”, *Élet és Irodalom* 12, 23. sz. (1968): 8.

⁴⁹ N.N., „A kallódó”, *Tükör* 5, 23. sz. (1968): 19.

⁵⁰ LÉTAY, „Kafka...”, 8.

⁵¹ MIHÁLYI Gábor, „Évadvégi gondolatok”, *Nagyvilág* 13, 9. sz. (1968): 1423–1427, 1426.

⁵² PÁLYI András, „Egy színházatlanított színpad”, *Színház* 11, 5. sz. (1978): 15–17, 15–17.

⁵³ RAJK András, „Az éhezőművész elmegy”, *Népszava*, 1978. jan. 13., 6.

⁵⁴ SIMONFFY András, „Figyelem Szikorát”, *Élet és Irodalom* 22, 3. sz. (1978): 13.

⁵⁵ PÁLYI, „Egy színházatlanított...”, 15–17.

⁵⁶ SZILÁRD István, „Fiatalszínház”, *Dunántúli Napló*, 1979. dec. 9., 9.

mai figyelem övezi majd. Szikorának *A per* rendezésével kapcsolatos elképzelései anynyira határozottak voltak, hogy nem a Peter Weiss-féle dramatizált változatot vitte színpadra (amely egy évvel korábban jelent meg magyarul az Európa Kiadónál), hanem saját átíratot készített Morcsányi Gézával, amelyhez az a Rajk László tervezett díszletet, aki korábban *Az éhezőművész...*-hez. Szikora darabválasztása mögött minden bizonnyal a Kafka-szövegben rejlő komoly színházi potenciál felismerése állt, amelynek kiaknázásával a hazai alkotók közül elsőként üzent hadat a realista színházi Kafka-olvasatnak. Azaz épp azt próbálta megvalósítani, amivel – a kritika szerint – a Nemzeti Kafka-színrevitele tíz évvel korábban adós maradt. Szikora szerint a Weiss-átdolgozás a regény leszűkített értelmezése, amely a történetet erőszakosan korhoz köti,⁵⁷ és „marxista didaxissal akar[.]a nyilvánvalóvá tenni a K-t üldöző és szorongató erőket,”⁵⁸ holott Kafka sokkal univerzálisabb érvényű.⁵⁹ Ráadásul az eddigi színpadi feldolgozások az „érzéki életanyagtól megfosztva, a legpuritánabb módon” törekedtek a megjelenítésre, ezért volt szükség egy olyan adaptációra, amely „nem kívánja Kafkát értelmezni, hanem meghagyja misztikus fedettségében”.⁶⁰ A színrevitel tapasztalata azonban azzal a belátással szolgált, hogy épp ezt az „érzéki és húsos” jelleget tudja a színház nehezen visszaadni.⁶¹ Szikora szerint *A per*-rendezése intellektuális izgalmat kínált,⁶² ám a szellemi

⁵⁷ SZILÁRD István, „Franz Kafka és *A per*”, *Dunántúli Napló*, 1978. nov. 26., 8.

⁵⁸ GERVAI, „Az éhezőművész...”, 76.

⁵⁹ SZILÁRD, „Franz Kafka...”, 8.

⁶⁰ GERVAI, „Az éhezőművész...”, 76.

⁶¹ Uo.

⁶² „Kafka kimeríthetetlen mélységének köszönhetően – amit remélhetőleg nem sekélyesítettem el – emiatt is tartom ezt valamennyi rendezésem közül gondolatilag a legizgalmasabbnak. Ezt az érzésemet nem

élményt különleges látványvilága ellenére sem igazán tudta átváltani érzéki izgalommá. A rendező ezért kénytelen volt belátni, hogy Kafka művei nem igazán valók színházi feldolgozásra: a drámai konfliktusok, amelyeket bemutat, nem fizikai vonatkozásúak, inkább a belső világ és a külvilág szorongató viszonya körül forognak.⁶³ Szikora tehát szembesült a „lefordítás lehetetlenségével”,⁶⁴ így „Josef K. színházi kálváriája részleteiben eltért Kafka víziójától, még ha végeredményében közel állt is hozzá.”⁶⁵ A rendező számára ez ismét azt igazolta – s ez egyben Szikora és Morcsányi fő adaptációs elve volt –, hogy „nem a szolgai hűség, hanem az új műfaj öntörvényeinek és az eredeti mű lényegének teljes ismerete, átélése és a kettő ötvözése hozhat igazi művészi eredményt.”⁶⁶ Ha a rendező nem is, a kritika sikeres színpadi megvalósításnak ítélte Szikora *Per*-rendezését, amint későbbi pécsi munkáit is. A kamaraszínházban bemutatott *Birodalomépítők* (1980) című Boris Vian-előadás „rendezői koncepciójának frissességét és merészségét”⁶⁷ dicsérték, a korlátozott előadásszám-ban engedélyezett *Utolsó tekercs* első kőszínházi színrevitelére pedig úgy utaltak, mint amit a „Beckett-darabhoz közel egyenrangú erők hívt[.]a]k életre”.⁶⁸

---

csorbítja, hogy a produkciót egészében – akárcsak az *Éhezőművészt* – nem tartom igazán jónak.” Uo.

⁶³ Uo.

⁶⁴ NÁRAY István, „*A per* – idilli tájban: Kafka-bemutató a Pécsi Nemzeti Színházban”, *Színház* 12, 2. sz. (1979): 12–15, 12.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Uo., 12–13.

⁶⁷ BODÓ László, „Magyarországi bemutató a Kamaraszínházban: *A birodalomépítők avagy a Smürc*”, *Dunántúli Napló*, 1980. febr. 24., 8.

⁶⁸ BODÓ László, „*Monodrám*a a kamaraszínházban: *Az utolsó tekercs*”, *Dunántúli Napló*, 1979. máj. 20., 8.

Szikora „akár Déryt, akár Kafkát, Viant,” Genet-t vagy Beckettet rendezett, mindig olyan színházi megvalósításra törekedett, amely „arra kényszerít[í] a nézőket, hogy feladják előítéleteiket”.⁶⁹ Darabválasztásai egészen mások voltak, mint az előző rendezőgenerációé: Szikora nem Shakespeare-t, Molière-t és Csehovot rendezett, hanem az avantgárd vonzaskörzetébe tartozó vagy abból inspirálódott szerzők műveit vitte színre. Az 1980–81 között a győri Kisfaludy Színház lektoraként dolgozó Nadas Péter *Takarítás* című komédiáját is eredetileg Pécssett tervezte Szikora bemutatni. A próbák előrehaladott állapotban voltak, a szereposztás és a díszletek is elkészültek, ám a premier végül mégsem valósulhatott meg,⁷⁰ mert a műsortervet revízió alá vevő pártirányítás nem járult hozzá a bemutatóhoz, tekintve, hogy a Kádár-rendszer első súlyos áremeléseivel növelték a közhangulat ellenségességét, így „a politikai vezetés minden olyan darabot, amely potenciálisan elégedetlenséget vagy pesszimizmust kelthet, kihúzat a programból”.⁷¹ A pécsi kamaraszínház első bemutatója az 1979/80-as évadban Ibsen *A tenger asszonya* című színműve lett.⁷² Az előadáson nem érződött a hirtelen hozott döntés, eset-

leges kapkodás nyoma, és Szikora rendezése „Ibsen miszticizmusának mai reális, neurózisba hajló életmódunkra, családi kapcsolatszisztemeinkre fordításával a »fjord« nyomása alatt leszűkülő mozgásterek és a Wagner-i muzsika hatáskomplexumával”⁷³ erősítette fel a drámát. Bár a *Takarítás* Pécssett nem valósulhatott meg, Győrben, ahová időközben Szikora (az akkor művészeti vezetőként működő) Törőcsik Mari hívására átszerződött, lehetőség nyílt rá. A Nadas-színmű 1980 novemberi győri bemutatója „erős politikai felügyelet mellett” jött létre, politikai botrány nem kerekedett belőle,⁷⁴ de a próbák során feloldhatatlan konfliktus alakult ki Szikora és az egyik színésznő, Kovács Mária között, aki visszaadta a szerepét, így Oslavszky Évával mutatták be az előadást.⁷⁵ A győri társulaton belüli nézeteltérések azonban hamar kirívóvá váltak, amikor Szikora és Markó Iván balettigazgató „elkezdtek egymás működési feltételeit zavarni.”⁷⁶ A *Paravánok* című előadáshoz Rajk László óriási, technikailag bonyolult és költséges díszletet tervezett, ami komoly ellenérzést váltott ki: „felerősödtek azok a hangok, hogy a prózai tagozat gyanús eszmeiségű, trágár előadásokra” költi a színház pénzét.⁷⁷ Szikora a költ-

⁶⁹ PÁLYI András, „Pécsi színházi esték”, *Jelenkor*, 23, 5. sz. (1980): 442–448, 446.

⁷⁰ „Már csak azért is volt nagyon dühítő a rendszer egyszerű *nem*-je, mert a hallgatóságos szabály az volt, hogy ha egy darabot betiltanak, akkor a díszleteit is meg kell semmisíteni. Sokat szívtunk a betiltott művekkel, rengeteg munka volt akkoriban egy-egy díszletterv elkészítése. Látványrajzok, műszaki tervek, makettek, csak szabad kézzel, komputer nélkül, rengeteg időbe került.” Nyilatkozza Rajk László. MINK András, *A tér magassága: Rajk László (életútinterjú)* (Budapest: Magvető Kiadó, 2019), 153–154.

⁷¹ BOGÁCSI Erzsébet, *Rivalda-zárlat* (Budapest: Dovin Kiadó, 1991), 36–37.

⁷² Uo., 38.

⁷³ SZILÁRD, „Fiatal...”, 9.

⁷⁴ Nadas Péter azonban úgy emlékszik vissza a *Takarítás*-előadásokra, hogy „a nézők örülten szerették az előadásokat, néhányan azonban fel voltak háborodva, felálltak, kimentek, és jól bevágták az ajtót maguk mögött. Többen fel is jelentettek minket, hogy a fal összeomlása az utolsó jelenetben azt jelenti a színpadon, hogy a szocializmust mi meg akarjuk dönteni.” N.N., „...mindazt megírom, ami a szent látszatok mögött rejtőzködik” Interjú Nadas Péterrel”, *Győri Szalon*, hozzáférés: 2024.09.22, <https://www.gyoriszalon.hu/news/11744/66>.

⁷⁵ BOGÁCSI, *Rivalda...*, 40.

⁷⁶ Uo., 44.

⁷⁷ Uo.

séggvetés kifogásolására ürügyként tekintett, szerinte a győriek a Genet-drámától ijedtek meg, a helyzetet pedig tovább súlyosbította, hogy a *Paravánok* szerepeit a rendező elsősorban az új társulati tagokra osztotta.⁷⁸ Két héttel a premier előtt az előadást betiltották, mivel a helyi vezetés nem kockáztatta meg egy „dekadens szellemű” darab színre állításának politikai következményeit.⁷⁹ A *Paravánok* körüli zűrzavart követte a Bódy Gáborral közösen rendezett *Hamlet*. A Genet-előadáshoz hasonlóan „a fő botránykő” a Bachmann Gábor tervezte díszlet volt, amelynek „technikai követelményei” ismét kihívás elé állították a győri műszaki gárdát.⁸⁰ Ám a díszlet körüli vita és az elsősorban azt kifogásoló, lesújtó⁸¹ kritikai hangok,⁸² továbbá

⁷⁸ Uo., 45.

⁷⁹ „A helyi irányítás följelentette magát, vagyis panaszra mentek, [...] micsoda szemét bemutató készül. Akkor Tóth Dezső utasította a színházi osztály vezetőjét, hogy foglaljon állást. A minisztérium pedig úgy nyilatkozott, hogy a szabadszájúság nem kardinális motívuma az ügynek. A helyiek azt szerették volna elérni, hogy ne ők tiltsák be az előadást, hanem a minisztérium, a minisztérium pedig azt, hogy a helyiek. [...] [A helyi vezetés] leállította a próbákat.” Uo., 46.

⁸⁰ Uo., 51.

⁸¹ Még azok a kritikusok is „csúfos kudarcnak”, „elhamvadt kísérletnek”, „merényletnek”, „hepciáskodásnak” ítélték az előadást, akik elismerték Szikora és a szcenika zsenialitását. Ehhez lásd SCHULLER Gabriella, „Agybaj: Bódy Gábor: *Hamlet*”, in *A magyar színháztudomány kortárs irányjai*, szerk. BALASSA Zsófia, P. MÜLLER Péter és ROSNER Krisztina, 102–110 (Pécs: Kronosz Kiadó, 2012), 105–110.

⁸² Herczog Noémi Csáki Judit személyes közlését idézve hívja fel a figyelmet a *Hamlet* kapcsán született, döntő többségében negatív kritikai visszhang fontosságára, mivel a rendszer azokat indokként felhasználhatta

Cserhalmi György Hamletként való színpadra léptetése elégnek bizonyult ahhoz, hogy az előadások telt házzal fussanak.⁸³

A *Paravánokkal* és a *Hamlettel* ellentétben Szikora következő rendezését, a *Bambini di Pragát* (1981) pozitív előjelek kísérték: a minisztérium jelentős összeget, százezer forintot biztosított a csehszlovák „drámairodalom bemutatására”,⁸⁴ hiszen a szocialista országok közötti kulturális kapcsolatok fenntartása kiemelten fontos politikai kérdés volt. Ám az előkészületek során megszakadt a csehszlovák tervezőkkel való együttműködés, a feladatokat magyar alkotók vették át, így a színház további ötvenezer forintos támogatást kért a megnövekedett honoráriumok fedezésére, amelyet meg is kapott.⁸⁵ A *Hrabal*-előadás azonban ellenállásba ütközött, mert a csehszlovák kulturális attasé szocializmusellenesnek bélyegezte, ekkor Aczél György ellátogatott Győrbe, és azonnali hatállyal eltávolíttatta Szikorát a színházból.⁸⁶ Később kiderült, hogy Aczél szá-

különböző politikai döntésekhez. Herczog Cserhalmi György, a *Hamlet* címszereplőjének véleményét is idézi, aki úgy vélte, hogy az előadás és az alkotók az „irányítottan rossz” sajtófogadtatás áldozatai lettek. Cserhalmi szerint ugyanis a kritikusok esztétikai véleménye kulturális-politikai dimenziót kapott, hozzájárulva a győri színházi műhely ellehetetlenítéséhez. HERCZOG Noémi, *KUSS! Feljelentő színikritika a Kádár-korban* (Pécs: Kronosz Kiadó, 2022), 200–202.

⁸³ BOGÁCSI, *Rivalda...*, 51.

⁸⁴ IMRE Zoltán és RING Orsolya, szerk., *Szigorúan titkos: Dokumentumok a Kádár-kori színházirányítás történetéhez, 1970–1982* (Budapest: PIM–OSZMI, 2018), 562.

⁸⁵ „1981. október 31-én Pétervári István igazgató és Szikora János prózai tagozatvezető aláírásával levél érkezett a Művelődési Minisztérium Színházi Osztályához a produkciót érintő változásokkal kapcsolatosan.” Uo.

⁸⁶ BOGÁCSI, *Rivalda...*, 55–59.

mára nem maga az előadás okozta a problémát, nem is a cseh diplomata tiltakozása, hanem az, hogy Szikora „rosszul választotta meg barátait”, és „az állam pénzén támogat[t]a az ellenzéki művészeket”,⁸⁷ amit alátámaszt az is, hogy a *Bambini di Pragát* „nem tiltották be, de pár előadás után levették a műsorról”.⁸⁸ Mivel ugyanis a *Bambini di Praga* „egy nagyon furcsa, bizarr montázs-technikával megírt szöveg”,⁸⁹ minden jelene-téhez más készítette a díszletet: Erdély Miklós, Pauer Gyula, Bachman Gábor, Haraszty István, Szegő György és Rajk László, továbbá Nagy Bálint volt a szcenikus, El Kazovszkij a jelmeztervező.⁹⁰ Az előadás kapcsán (Rajk szavaival) „szép kis fekete sereg” gyűlt össze, amelynek tagjai korábban már kivívták a rezsimit ellenszenvét,⁹¹ az előadásban azonban az a „partneri viszonyuk” é, amelynek „lényege épp szembenállásukból, eltérő koncepcióik, törekvéseik ütköztetéséből állott”.⁹² S ugyan (Szikora szavaival) a *Hrabal*-rendezés miatt „indult be a gépezet”, de tovább borzolta a kedélyeket, hogy ebben az időben mozgósodott az ellenzék: aktívan működött a „ hazai szamizdat legjelentősebb kiadója”,⁹³ az AB kiadó, megjelent az első

⁸⁷ Uo., 6o.

⁸⁸ Nyilatkozza Rajk. MINK, *A tér...*, 153.

⁸⁹ Uo. Továbbá Szikora és Pétervári is a plusz ötvenezer forintos honorra hivatkozott, hiszen „a darab természete kívánta meg az egyes képek más-más tervezővel történő megkomponálását.” *Szigorúan titkos: Dokumentumok a Kádár-kori...*, 562.

⁹⁰ MINK, *A tér...*, 153.

⁹¹ Uo.

⁹² GYÖRGY Péter, „Hat díszlettervező keres egy rendezőt: Az ekletika kísértése, azaz a *Bambini di Praga* Győrben”, *Színház* 15, 4. sz. (1982): 23–26, 23–24.

⁹³ BALOGH Gábor, „Saját kiadás – A magyar szamizdat”, 30 éve szabadon, hozzáférés: 2024.09.20,

olyan szamizdat lap, a *Beszélő*, ahol a szerzők nem burkolóztak anonimitásba, és Győrben is megszapordtak a szamizdat kiadványok. Rajk László saját lakásán, az V. kerületi Galamb utcában megnyitotta szamizdat kiadványokat áruló butikját, a Nagy Bálint (a *Beszélő* alapítótagja) vezette SZETA (Szegényeket Támogató Alap) pedig a szolidaritás jegyében már számos fontos akciót (ruha-, pénz- és élelemgyűjtést)⁹⁴ tudott maga mögött.⁹⁵ Tóth Dezső a *Bambini di Pragával* kapcsolatos jelentésében leginkább azt hangsúlyozza, hogy a minisztérium nem volt teljes körűen informált arról, hogy politikailag érzékeny személyek kaptak (ráadásul egyszerre, egy előadásban) feladatot.⁹⁶ Tóth azt állítja, ha korábban jelezték volna a pártbizottságok vagy más helyi szervezetek, a minisztérium megakadályozhatta volna ezen művészek egyidejű alkalmazását.⁹⁷

A színházon belül tovább fokozta a feszültséget a Szikora és Markó Iván között kitörő botrány, ugyanis Szikora, a *Bambini di Praga* premierje előtt pár héttel lebetegedett, és a dátum áthelyezésének eredményeként Markó Iván előadását el kellett hagyni.⁹⁸ Az ellentét odáig fajult, hogy az egész balett-társulat beadta a felmondását, és elhagyni készült a várost, ám végül Markót kiengesztelték, és társulatával együtt visszatért Győrbe.⁹⁹ Mindennek a tetejében Szikora „sajtó helyreigazítási” pert indított a *Népszabadság* ellen, amelynek előzménye,

<https://www.30eveszabandon.hu/sajat-kiadas--a-magyar-szamizdat>.

⁹⁴ KARDOS László, „Szeta”, *Beszélő* 3, 11. sz. (1979) <http://beszelo.c3.hu/98/11/12szeta.htm>

⁹⁵ BOGÁCSI, *Rivalda...*, 53–54.

⁹⁶ A jelentésben az „egyszerre” kifejezés mindkét alkalommal aláhúzva szerepel. *Szigorúan titkos: Dokumentumok a Kádár-kori...*, 563.

⁹⁷ Vö. Uo.

⁹⁸ BOGÁCSI, *Rivalda...*, 54–55.

⁹⁹ Uo.

hogy egyik újságírójuk, E. Fehér Pál a *Mozgó Világ* 1980. decemberi számában megjelent Szikora-interjú kapcsán lehozott egy véleménycikket „Csodálkozások olvasás közben” címmel.¹⁰⁰ Az újságíró meglepőnek tartja, hogy épp a KISZ által támogatott folyóiratban „róják meg” Peter Weisst marxista Kafka-értelmezéséért,¹⁰¹ és érzékelhető gúnnal bírálja Szikora önbizalmát. Ez pedig leginkább azért okozott problémát a rendezőnél, mert E. Fehér szavai azt sugallják, hogy a rendező azért készíti saját Kafka-adaptációkat, mert úgy véli, jobban ért a színházhoz,¹⁰² mint Weiss vagy Rózewicz, holott az interjúban maga Szikora mondja, hogy egyik Kafka-rendezését sem tartja túl jónak.¹⁰³ Továbbá az újságíró kiforgatja a rendezőnek a színészi játék és az ihlet viszonyával kapcsolatos elképzelését,¹⁰⁴ valamint

¹⁰⁰ E. FEHÉR Pál, „Csodálkozások: olvasás közben”, *Népszabadság*, 1981. jan. 18., 13. Herczog Noémi Bogácsi Erzsébet interjúkötetén keresztül már tárgyalja Szikora és E. Fehér Pál ügyét. HERCZOG, *KUSS!...*, 203–204.

¹⁰¹ „1./ A cikkíró által hivatkozott interjúban [Szikora] nem Peter Weisst róttta meg, csupán Kafka-átdolgozását marasztalta el, s nem azért »mert marxista«, »mert Kafkát próbálta meg a marxizmus elvei szerint értelmezni«, hanem mert didaktikus.” Idézet Szikora ügyvédjének 1981. január 31-én a *Népszabadság* főszerkesztőjének címzett felszólító leveléből. Kézirat. Forrás: Szikora János archívuma.

¹⁰² „2./ [Szikora] nem állította a beszélgetésben, hogy »Peter Weiss nem ért a színpadhoz«. Uo.

¹⁰³ „3./ Nem nyilatkozta továbbá azt – főként nem »magabiztosan« –, hogy »ő ért a színházhoz«. Ezzel szemben a beszélgetés során több alkalommal kifejezte saját produkciói feletti kritikai nemtetszését.” Uo.

¹⁰⁴ „4./ [Szikora] – a cikkben írtakkal ellentétben – nem állította, hogy »az igazi szín-

ironikusan szól arról, hogy a rendező „fizetett ellenzékinek” érzi magát, miközben vezető pozícióban rendez a győri színház-nál.¹⁰⁵ És mivel a lap nem reagált Szikora ügyvédjének előzetes helyreigazítási felszólítására,¹⁰⁶ az ügy a bíróságra került. A pert első fokon meg is nyerte, a bíróság kötelezte a *Népszabadságot* a helyesbítésre, az újság viszont fellebbezett a legfelsőbb bíróságnál, ahol a rendezőt minden pontban elutasították, így a *Népszabadság* nyerte meg a pert.¹⁰⁷ Szikora Győrben tapasztalt nehézségei, amelyek nem csupán a színházfelfogásával szembeni ellenállásból, hanem a rezsim ellenszenvének kivívásából is fakadtak, végül 1981-

---

házban a művészek csupán akkor játszanak, amikor eljött az ihlet órája.” Uo.

¹⁰⁵ „5./ Ugyancsak nem mondta az interjú során azt sem, hogy azért érzi magát »fizetett ellenzéknek«, »mert egy évvel a főiskola elvégzése után kinevezték az ország legmodernebb színházépületébe, vezető munkakörbe.«” Uo.

¹⁰⁶ „Miután a cikkben szereplő, fent megjelölt tények valótlanok, felkérem T. Főszerkesztő Elvtársat a helyreigazítás nyolc napon belüli közlésére, minek hiányában ügyfelem kénytelen lenne jogai védelme érdekében polgári peres eljárást kezdeményezni.” Uo.

¹⁰⁷ „Az I. fokú tárgyalás kitűzve március 12 délelőtt 11 órára. Március 11-én délután közlik az ügyvéddel, hogy megváltoztatták a helyet és az időpontot. A tárgyalást megtartják március 12-én délután fél 3-kor a főteremben. Nem hirdetnek ítéletet, hanem közlik, hogy március 18-án 13:40-kor hirdetik ki. 18-án 11 órakor telefonálnak, hogy nincs ítélet, hanem új tárgyalást rendelnek el. A bírónő (szóban) közli az ügyvéddel, hogy összeférhetlenség állt fenn nála, ezért kellett új bíró. Az új bíró gazdasági ügyeket tárgyaló személy, párttag, az új tárgyalást 1980. március 24-én délelőtt 10 órára hirdetik meg.” Szikora János kéziratos feljegyzése. Forrás: Szikora János archívuma.

ben véget vetettek győri (saját szavaival) „szenvedélyes útkereső”¹⁰⁸ színházi karrierjének – amely egyenesági folytatása volt Az óriáscsecsemővel és A perrel kezdődő, „polgárpukkasztó”¹⁰⁹ pécsinek. Ezt követő miskolci működését pedig maga Szikora is már egy külön korszaknak vélte.

Bibliográfia

- BALOGH Gábor. „Saját kiadás – A magyar szamizdat”. 30 éve szabadon. Hozzáférés: 2024.09.20., <https://www.30eveszabado.hu/sajat-kiadas--a-magyar-szamizdat>.
- BARABÁS Tamás. „Az Irodalmi Színpad és az irodalmi színpadok: Szállj költemény”. *Népművelés* 10, 10. sz. (1963): 29.
- BARTA András. „A mai magyar színházról – tíz tételben: Beszélgetés Szikora Jánossal”. *Mozgó Világ* 12, 5. sz. (1986): 103–112.
- BODÓ László. „Magyarországi bemutató a Kamaraszínházban: A birodalomépítők avagy a Smürc”. *Dunántúli Napló*, 1980. febr. 24., 8.
- BODÓ László. „Monodrámák a kamaraszínházban: Az utolsó tekerés”. *Dunántúli Napló*, 1979. máj. 20., 8.
- BOGÁCSI Erzsébet. *Rivalda-zárlat*. Budapest: Dovin Kiadó, 1991.
- BOGÁCSI Erzsébet. „Színkritikusok díja 1979/80”. *Színház* 13, 10. sz. (1980): 2–20.
- BOGÁCSI Erzsébet. „Végre meggyökerezni: Beszélgetés Szikora Jánossal”. *Magyar Nemzet*, 1986. aug. 23., 9.
- CZIMER József. „Nógárdi Róbert emlékezete”. *Film Színház Muzsika* 33, 29. sz. (1989): 6–7.
- E. FEHÉR Pál. „Csodálkozások: olvasás közben”. *Népszabadság*, 1981. jan. 18., 13.

¹⁰⁸ GÁBOR László, „A színház a változó világban”, *Heves Megyei Népművelés*, 1985. jan. 18., 4.

¹⁰⁹ Uo.

- FEKETE Kristóf. „Lukács Kafkát olvas”. *Magyar Filozófiai Szemle* 64, 2. sz. (2020): 155–175.
- GÁBOR László. „A színház a változó világban”. *Heves Megyei Népművelés*, 1985. jan. 18., 4.
- GERVAI András. „Az éhezőművész nem megy el... Beszélgetés Szikora Jánossal”. *Mozgó Világ* 6, 12. sz. (1980): 74–79.
- GERVAI András. „Beszélgetés Szikora Jánossal: »Nékem cselekednem kell...«”. *Film Színház Muzsika* 29, 18. sz. (1985): 8–9., 8.
- GYÖRGY Péter. „Hat díszlettervező keres egy rendezőt: Az ekletika kísértése, azaz a *Bambini di Praga* Győrben”. *Színház* 15, 4. sz. (1982): 23–26.
- GYÖRFFY Miklós. „Kafka és Magyarország”. *Alföld* 59, 8. sz. (2008): 76–85.
- HERCZOG Noémi. *KUSS! Feljelentő színkritika a Kádár-korban*. Pécs: Kronosz Kiadó, 2022.
- HOLY Angéla. „A színház olyan konyha, ahol nem konzervből főznek”. *Könyvhét*, 2000. febr. 24., 9.
- HORVÁTH György. „Két este az Irodalmi Színpadon: Franz Kafka-emlékest”. *Élet és Irodalom* 7, 42. sz. (1963): 8.
- IMRE Zoltán és RING Orsolya, szerk. *Szigorúan titkos: Dokumentumok a Kádár-kori színházirányítás történetéhez, 1970–1982*. Budapest: PIM–OSZMI, 2018.
- KARDOS László. „Szeta”. *Beszélő* 3, 11. sz. (1979). <http://beszelo.c3.hu/98/11/12szeta.htm>.
- KOLTAI Tamás. „Évadok után, évadok előtt”. *Színház* 11, 9. sz. (1978): 1–4.
- LÉTAY Vera. „Kafka és a színpad”. *Élet és Irodalom* 12, 23. sz. (1968): 8.
- MAGYAR Fruzsina és DURÓ Győző. „Beszélgetés Paál Istvánnal”. *Színház* 11, 10. sz. (1978): 32–35.
- MÁTYÁS Győző. „»Minő veszély, hogy az ember szabad!« A Hamlet győri előadásáról”. *Mozgó Világ* 8, 1. sz. (1982): 33–39.
- MIHÁLYI Gábor. „Évadvégi gondolatok”. *Nagyvilág* 13, 9. sz. (1968): 1423–1427.
- MINK András. *A tér magassága: Rajk László (életútinterjú)*. Budapest: Magvető Kiadó, 2019.

- MOLNÁR GÁL Péter. „Ántisínház és antisínház: Déry Tibor drámája Péccsett”. *Népszabadság*, 1978. máj. 31., 7.
- N.N. „A kallódó”. *Tükör* 5, 23. sz. (1968): 19.
- N.N. „Beszélgetés a Kassák Színházról 1984. 04.22-én az Artpool Stúdióban”. *Artpool*, 1985. tavasz, 45. Hozzáférés: 2024.10.22, <https://artpool.hu/Al/a11/KHS-1.html>
- N.N. „»...mindazt megírom, ami a szent látszatok mögött rejtőzködik« Interjú Nádas Péterrel”. *Győri Szalon*. Hozzáférés: 2024.09.22, <https://www.gyoriszalon.hu/news/11744/66>.
- N.N. „Therese és Karl”. *Hétfői Hírek*, 12, 22. sz. (1968): 6.
- N.N. „»Zsebszínház«”. *Esti Hírlap* 11, 236. sz. (1966): 2.
- NÁNAY István. „A közönség szolgálata és nyitottság: Beszélgetés Nógrádi Róberttel, a pécsi Nemzeti Színház igazgatójával”. *Színház* 12, 9. sz. (1979): 33–35.
- NÁNAY István. „A *per* – idilli tájban: Kafka bemutató a Pécsi Nemzeti Színházban”. *Színház* 12, 2. sz. (1979): 12–15.
- PÁLYI András. „Egy színházatlanított színpad”. *Színház* 11, 5. sz. (1978): 15–17.
- PÁLYI András. „Pécsi színházi esték”. *Jelenkor*, 23, 5. sz. (1980): 442–448.
- RAJK András. „Az éhezőművész elmegy”. *Népszava*, 1978. jan. 13., 6.
- REGŐS János. „Úgy döntöttem, hogy rendező akarok maradni: Szikora Jánossal Regős János beszélget”. *Szcenárium* 3, 9. sz. (2015): 65–83.
- RÓNA Katalin. „Katedrálisokat kell építenünk: Találkozás Szikora Jánossal”. *Film Színház Muzsika* 31, 24. sz. (1987): 8–9.
- SCHULLER Gabriella. „Agy-baj: Bódy Gábor: *Hamlet*”. In *A magyar színháztudomány kortárs irányai*, szerkesztette BALASSA Zsófia, P. MÜLLER Péter és ROSNER Krisztina, 102–110. Pécs: Kronosz Kiadó, 2012.
- SIMONFFY András. „Figyelem Szikorát”. *Élet és Irodalom* 22, 3. sz. (1978): 13.
- SZILÁRD István. „Fiatal művészek”. *Dunántúli Napló*, 1979. dec. 9., 9.
- SZILÁRD István. „Franz Kafka és *A per*”. *Dunántúli Napló*, 1978. nov. 26., 8.
- TARJÁN Tamás. „Galambok: A *Rómeó és Júlia* a miskolci Nemzeti Színházban”, *Népszabadság*, 1984. febr. 8., 7.
- ZÉTÉNYI Lili. „Koncentrikus körök? Beszélgetés vidéki színházi vezetőkkel”. *Színház* 11, 10. sz. (1978): 3–8.